

5

Sv. Vojtech v modernej historiografii

5.1

Sv. Vojtech na dvore kniežaťa Gejzu v maďarskej a slovenskej historiografii

Stredovekých prameňov viažucich sa k osobe sv. Vojtecha nie je veľa, resp. Schýbajú nám niektoré údaje, ktoré by kompletizovali vtedajšie dianie. Situáciu sťažuje aj skutočnosť, že počnúc 19. storočím, kedy vznikajú „moderné“ národy, si tieto dejiny „prepisovali“. I v súvislosti s biskupom Vojtechom sa začali vyzdvihovať udalosti, ktoré sa odohrali u Čechov, Poliakov, či Maďarov.

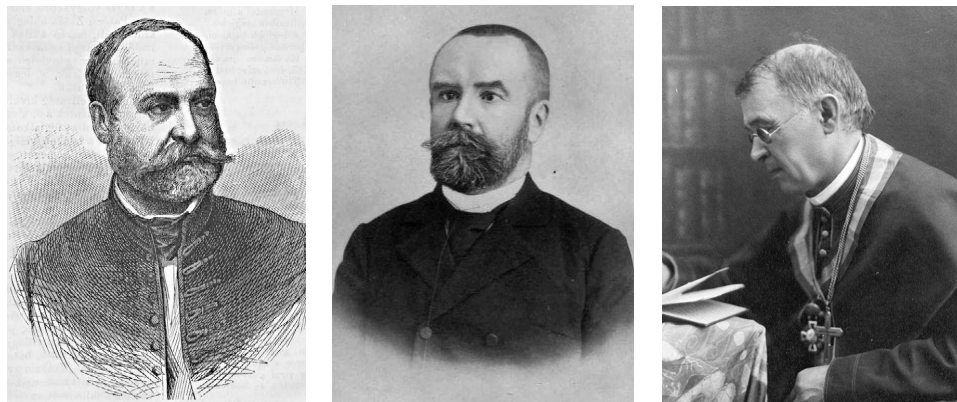
Vieme, že Slavníkovec Vojtech bol v roku 982 bol zvolený za pražského biskupa. V Čechách to nemal jednoduché a nakoniec od Čechov aj odchádza. Osoba biskupa Vojtecha je však spojená i s dejinami Maďarov, resp. obyvateľstvom, ktoré obývalo priestor Karpatskej kotliny. V tomto priestore zohrával dôležitú úlohu na šírení kresťanstva. Posledné dni života ho spojili s Poliakmi, keďže mučenícka smrť ho zastihla v okolí dnešného Gdanska.

Zostavili sme krátky prehľad názorov, ktoré sa vyskytujú v dielach maďarskej a slovenskej historiografie, a to od obdobia po Rakúsko-uhorskom vyrovaní až po súčasnosť. Nerobíme si nárok na úplnosť.

Spočiatku sa maďarskí historici opierali o pramene „domáceho“ pôvodu – toľto kritériu zodpovedala Hartvikova legenda o sv. Štefanovi.

Práce *Mihály Horvátha* riešili otázku, koho vlastne Vojtech pokrstil, či Gejzu alebo Štefana. Podľa Horvátha „*po kritickom zhodnotení prameňov niet pochýb o tom, že Gejza s celou rodinou a príbuzenstvom (synom Vajkom, bratom Michalom i jeho synmi, s Vazulom) prijali kresťanstvo spolu medzi rokmi 984 a 989 z rúk pražského biskupa Vojtecha*“.¹ Vyjadruje tiež poľutovanie nad tým, že životy sv. Vojtecha, pochádzajúce od Jána Canaparia a Bruna z Querfurtu, nespomínajú jednoznačný rok, kedy Vojtech prichádza na Gejzov kniežací dvor a kedy pokrstil kniežaciu rodinu. Nesúhlasí s tvrdením, že Vojtech pokrstil len Vajka (ako Štefana).

¹ HORVÁTH, Mihály. *A magyarok történelme*. Budapest : A Pápai Főiskolai Nyomda kiadása, 1871, s. 142.

Obr. 46-48 Pál Hunfalvy (1810 – 1891), Gyula Pauler (1841 – 1903), János Karácsonyi (1858 – 1929)

S Horváthovým názorom o pokrstení celej kniežacej rodiny súhlasí aj *Pál Hunfalvy*, ktorý spomína tiež Vojtechovu návštevu u Gejzu v Ostrihome v roku 984.²

V súvislosti s príchodom milénárnych osláv príchodu Maďarov do Karpatskej kotliny v roku 1896 bolo napísaných viacero syntetizujúcich prác. Politické dianie malo vplyv aj na práce historikov. Postupne sa v monarchii ozývali viaceré národy snažiace sa osamostatniť. Nielenže si každý národ začal interpretovať historické udalosti súvisiace so „sebou“, ale každý si ich začal interpretovať rôzne, resp. v protiklade s názormi historikov „iných“. Napríklad *Lajos Baróti* vylučuje, že by Gejza prijal krst od Slovana Vojtecha, a to napriek tomu, že tento údaj uvádza *Kronika Šimona z Kézy*. Prijatie krstu spája preto s Pilgrimom.³ Nesúhlasí ani s tvrdením – napriek svedectvu neskorších kroník – že Vojtech pokrstil Štefana.

Henrich Marczali, autor stredovekých kapitol *Dejín Uhorska*, opísal stručne Vojtechovu životnú dráhu a hoci vyzdvihuje jeho pôsobenie v cirkevnej sfére, uvádza tiež, že hoci Vojtecha zaujímala christianizácia Maďarov, „ale veľké výsledky v tejto oblasti medzi nimi nedosiahol“.⁴ Vylúčil tiež, že by bol pokrstil Gejzu, resp. kráľa Štefana.

Historik *Gyula Pauler* spája Gejzov (*Gyejcsov*) krst i krst jeho dvora s Brunom zo Sankt Gallenu („*Prunwartom*“). V súvislosti s Vojtechom spomína jeho snahu o pričlenenie územia v okolí rieky Váh pod správu Pražského biskupstva, pričom sa Pauler pýta, či tak mohol učiniť na základe dávneho vzťahu s Moravanmi. V práci badať negatívny postoj autora voči Čechom, veď „*Adalbert v roku 995 opäť znenávidel svoj biskupský stolec a svoj domov a odišiel k Maďarom*“.⁵ K Vojtechovi sa ale vyjadruje pozitívne.

Aj významný medzivojnový historik *Bálint Hóman* spomína Vojtechovu činnosť na poli cirkevnom, ale Vojtecha dáva do súvislosti najmä s voľbou manželky

² HUNFALVY, Pál. *Magyarország ethnographiája*. Budapest : A Magyar Tudományos Akadémia könyvkiadó, 1876, s. 315.

³ SZALAY, János - BARÓTI, László. *A magyar nemzet története*. Budapest : Arcanum, 2002 (CD-Rom).

⁴ SZILÁGYI, Sándor. *A magyar nemzet története*. Budapest : Arcanum, 2002 (CD-Rom).

⁵ PAULER, Gyula. *A magyar nemzet története szent Istvánig*. Budapest : A Magyar Tudományos Akadémia könyvkiadó, 1900, s. 108-109.

pre Štefana, v ktorej zohral podľa neho určite významnú úlohu.⁶

V medzivojnovom období vznikajú aj práce *Ferenca Gallu*, ktorý sa prikláňa k názoru, že Vojtech bol osobou, prostredníctvom ktorej prijal Štefan sviatosť birmovania.⁷ Až *János Karácsonyi*, katolícky kňaz zaoberajúci sa aj históriou, sa vo svojich prácach vrátil k predpokladu, že svätého Štefana pokrstil Vojtech.⁸

V roku 1938 bol na počesť úmrtia sv. Štefana uverejnený zborník, v ktorom sa *Lajos Csóka* vyslovil, že Gejzu i Štefana pokrstili Pilgrimovi kňazi. Podľa Csóku Vojtech bol síce hlásateľom kresťanstva, ale ešte sa mu nepodarilo rozšíriť vieru medzi celým národom. Vyzdvihuje však, že našiel človeka, ktorému sa to podarilo medzi celým ľudom – a ním bol svätý Štefan.⁹

József Deér bol historikom, ktorý sa venoval ranej histórii Maďarov nielen v medzivojnovom a povojnovom období, ale zostal jej verný aj po svojom odchode z vlasti v roku 1948. V práci *Vznik Uhorského kráľovstva* podrobne analyzuje prácu Ademara de Chabannes, zachovanú v dvoch verziách, v ktorej sa nachádzajú aj údaje o Vojtechovi, resp. údaje vzťahujúce sa ku christianizácii. Deér konštatuje, že „keďže sv. Vojtech a iní slovanskí kňazi (*Gaudentius*, prvý arcibiskup v Hnezdne) strávili medzi Maďarmi dve dlhšie časové obdobia, Štefan sa od nich dozvedel o cirkevných otázkach vtedajšej doby a svoje rozhodnutia učinil zrejme pod ich vplyvom“.¹⁰ Pripúšťa tiež, že Vojtech mohol byť jedným zo Štefanových vychovávateľov, že bol minimálne osobnosťou, ktorá zanechala v Štefanovi silný pozitívny vplyv.¹¹

Tamás Bogyay, historik žijúci dlhé roky v Mníchove, využíval pri výskume aj práce „susedov“, predovšetkým Čechov. I keď pripúšťa, že Vojtech mohol byť od roku 980 v styku s Gejzovým kniežacím dvorom, bezprostrednú jeho účasť na šírení kresťanstva nepredpokladá. Vojtechovu hlavnú úlohu videl v tom, že Štefan prijal z jeho rúk sviatosť birmovania a mal vplyv na formovanie Štefanovej osobnosti a dodáva podobne, ako *Bálint Hóman*, že Vojtech pomáhal pri výbere manželky pre Štefana (keďže mal rodinné vzťahy s rodinou bavorského Henricha).

Podľa *Györgya Györffyho* maďarská aj slovanská historická spisba zidealizovala pôsobenie sv. Vojtecha. Podľa neho skutočnosť, že sa Vojtech zastavil u Maďarov cestou do Talianska, resp. že sa okolo prvého tisícročia prisťahovali do Uhorska jeho „spolupracovníci“, v dôsledku čoho bolo posvätené aj arcibiskupstvo v Ostrihome, vplývalo natoľko na stredovekých kronikárov (historiografov), že Vojtechovi pripisovali aj Štefanov krst.¹²

So skutočnosťou, že Gejza bol pokrstený Brunom zo Sankt Gallenu, súhlasí aj *Pál Engel*, ktorý sa o Vojtechovi ani nezmieňuje.¹³

⁶ HÓMAN, Bálint - SZEKFŰ, Gyula. *Magyar történet*. Budapest : Arcanum, 2002 (CD-Rom).

⁷ GALLA, Ferenc. *A cluny reform hatása Magyarországon*. Pécs : Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó, 1931, s. 47-51.

⁸ KARÁCSONYI, János. *A magyar nemzet őstörténete 896-ig*. Oradea-Mare-Nagvárad : Szent László Nyomda Részvény – Társaság Műnyomdája, 1924, s. 10-11.

⁹ CSÓKA, J. Lajos. *A magyarok és a kereszténység Géza fejedelem korában*. In *Emlékkönyv. Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján I*. Ed. Jusztián Serédi. Budapest : Magyar Tudományos Akadémia, 1938, s. 281-285.

¹⁰ DEÉR, József. *A magyar királyság megalakulása*. Budapest : Athenaeum nyomása, 1942, s. 79.

¹¹ DEÉR, József. *Pogány magyarság, keresztény magyarság*. Budapest : Holnap Kiadó, 1993, reprint, s. 80.

¹² *Magyarország története. Előzmények és magyar történet 1242-ig I*. Eds. György Székely - Antal Bartha. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1984, s. 729-733.

¹³ Bližšie v práci: ENGEL, Pál. *Szent István birodalma*. Budapest : História; MTA Történettudományi

Ďalší z významných maďarských historikov – *Gyula Kristó* – sa zmieňuje o tom, že Gejzu pokrstil Bruno. Podľa Kristóa je úloha Vojtecha medzi Maďarmi sporná. K odôvodneniu si pomáha dielom Bruna z Querfurtu, ktorý píše, že Vojtech odchýlil Maďarov od hriechu len v malej miere. Na druhej strane sa opiera o Väčšiu legendu o sv. Štefanovi, v ktorej sú údaje o obrátení Maďarov na kresťanstvo a krste z rúk sv. Vojtecha. Spomína tiež, že Bratislavské anály sa začínajú údajom Vojtechovej mučeníckej smrti.¹⁴

Zo súčasných maďarských historikov venujúcich sa včasným dejinám uhorského štátu sa vyjadřila ku krstu sv. Štefana profesorka *Márta Font*. Podľa nej musel byť sv. Štefan pokrstený najneskôr v období, kedy bol prítomný medzi Maďarmi Vojtech.¹⁵ Kňaz a cirkevný historik *József Török* sa priklonil k názoru, že Štefana pokrstil Bruno, ale sviatosť birmovania prijal od Vojtecha. Vojtech bol podľa neho osobou, ktorá „spolupracovala“ na tom, že sa Štefanovou manželkou stala Gizela.¹⁶

Jedna z posledných interpretácií o pôsobení sv. Vojtecha pochádza od *Lászlóa Veszprémyho*, ktorý píše, že „*stredovekí uhorskí kronikári boli nútení v druhej polovici 11. storočia, v dôsledku absencie údajov, nájsť pre prvého sv. kráľa osobu, ktorá ho obrátila na vieru, resp. ho pokrstila. Našli ju v osobe sv. Vojtecha.*“ Predpokladá, že to mohlo byť preto, lebo kronikári nepokladali za dostatočne vznešenú takú osobu, ktorú zaznamenala dovtedajšia spisba. Zdôrazňuje tiež, že legenda hovorí o božom výbere krstiteľa. Veszprémy nesúhlasí ani s tvrdením, že Vojtech bol osobou, prostredníctvom ktorej prijal Štefan birmovku.¹⁷

Ako vidíme, maďarskí historici sa od 19. storočia v súvislosti s Vojtechom zameriavali na otázku christianizácie Maďarov. V tejto súvislosti ich zaujímalo, či Vojtech udelil sviatosť krstu alebo birmovania Štefanovi, resp. či vôbec bola úloha tohto biskupa na cirkevnom poli dôležitá. Kým v 70. rokoch 19. storočia bol postoj historikov k sv. Vojtechovi taký, že prijatie krstu Gejzu a Štefana možno spojiť s jeho osobou (Horváth, Hunfalvy), od konca 19. storočia (konkrétne od milénárnych osláv v roku 1896) badať negatívnejší postoj k biskupovi Vojtechovi (Baróti, Marczali). Napriek tomu s interpretáciou, že Štefana pokrstil Vojtech, naďalej súhlasil cirkevný historik a katolícky kňaz János Karácsonyi. Gyula Pauler, jeden z najvýznamnejších predstaviteľov pozitivizmu, ako prvý načrtol, že Gejza bol pokrstený už pred pôsobením sv. Vojtecha, a to Brunom zo Sankt Gallenu (tento názor prijímajú historici dodnes). Zároveň spája osobu Vojtecha aj so snahou o pričlenenie niektorých uhorských území k pražskému biskupstvu. Istí autori v nasledujúcom období prišli s interpretáciou, že Vojtech pomáhal pri výbere manželky pre Štefana (Hóman, Bogyay, neskôr Török). V medzivojnovom období sa niektorí historici priklonili k názoru, že Štefana pokrstil Pilgrim, resp.

Intézete, 2001, s. 26-28.

¹⁴ KRISTÓ, Gyula. *Magyarország története 896-1301*. Budapest : Osiris Kiadó, 1998, s. 86-88.

¹⁵ FONT, Márta. *A keresztény nagyhatalmak vonzásában. Közép- és Kelet-Európa a 10.-12. században*. Budapest : Balassi Kiadó, 2005, s. 90.

¹⁶ TÖRÖK, József. *A tizenegyedik század magyar egyháztörténete*. Budapest : Mikes Kiadó, 2002, s. 19-25.

¹⁷ VESZPRÉMY, László. Szent István, a térítő a hazai krónikás hagyományban. In BENE, Sándor (ed.). *„Hol vagy, István király?” A Szent István – hagyomány évszázadai*. Budapest : Gondolat, 2006, s. 35-36.

jeho kňazi, pričom Vojtech zohral akúsi úlohu iba pri šírení kresťanstva (Csóka, Deér, Bogyay). V tomto období sa objavil aj názor, že Štefan prijal sviatosť birmovania z rúk Vojtecha (Galla, Bogyay; túto interpretáciu prijíma aj súčasník József Török). Historici, ktorí písali o osobe sv. Vojtecha v druhej polovici 20. storočia, konštatujú, že jeho činnosť je v maďarskej i slovanskej historiografii zidealizovaná (Györffy), resp. že jeho činnosť, ktorú vykonal medzi Maďarmi, je sporná (Kristó). Aj keď obaja autori súčasne pripúšťajú, že jeho celkové pôsobenie bolo prínosné. Najmladšia generácia historikov sa prikláňa k názorom svojich učiteľov, t.j. nepripisuje krst Štefana priamo Vojtechovi, ale spája ho len s obdobím, kedy Vojtech medzi Maďarmi pôsobil (Font). Je všeobecný súhlas aj s názorom, ktorý vyslovil György Györffy, že do úlohy širiteľa kresťanstva medzi Maďarmi postavili Vojtecha stredovekí kronikári (Veszprémy).

V dielach Barótiho, Paulera a Marczaliho išlo z historiografického hľadiska oproti predchádzajúcim storočiam o nový pohľad na dejiny. Na tvorbu historikov píšucich v Maďarsku medzi dvoma svetovými vojnami vplývala aj skutočnosť odtrhnutia jednotlivých území po roku 1918 a udalosti s tým súvisiace. Dejiny sa stali prostriedkom v rukách politikov, lebo sa používali na odôvodnenie územných nárokov. Takto sa maďarskí historici dostávali do sporov so svojimi susednými kolegami, ktorí pôsobili v tzv. nástupníckych štátoch, medzi iným aj na Slovensku.¹⁸ V päťdesiatych rokoch 20. storočia sa situácia v Maďarsku skomplikovala i tým, že v Rusku vyškolení marxisti vnucovali ako oficiálne učenie rozhodujúce „slovenské“ vplyvy na utváranie uhorského štátu, resp. otázky christianizácie Uhorska sa otvorene neriešili. V historiografii od druhej polovice 20. storočia sa – v súvislosti s Vojtechovou pôsobnosťou – prejavuje ešte stále nacionalistický podtón v dielach Györgya Györffyho a Gyulu Kristóa; v dielach najmladšej generácie – Mártý Font a Lászlóa Veszprémyho – prevláda skôr zasadenie dejov do širšieho európskeho ako do národného kontextu.

V slovenskej historiografii sa vyskytujú údaje o pôsobení sv. Vojtecha v menšej miere. Možno ich nájsť v diele katolíckeho kňaza pôsobiaceho v druhej polovici 19. storočia *Františka Víťazoslava Sasinka*. Sasinek podrobne opisuje Vojtechov odchod od Čechov a jeho pôsobenie u kniežata Gejzu. V súvislosti s krstom sv. Štefana sa zmieňuje o tom, že ho pokrstil Vojtech. No súčasne sa v jeho práci vyskytuje aj konštatovanie, že nie je jednoznačné, komu možno tento významný akt pripísať, preto uvádza i iné názory.¹⁹

Podľa *Josefa Macúrka* dejiny Maďarov a Uhorska nemožno zlúčiť, čo vyjadril aj v názve svojej práce *Dějiny Maďarů a uherského státu*. Podľa Macúrka možno predpokladať, že pražský biskup pokrstil Štefana, obrátil Štefanovu pozornosť na bavorskú princeznú Gizelu a tiež píše, že možno na Vojtechov podnet bol založený benediktínsky kláštor na Panónskej hore a opátstvo v Hronskom Beňadiku.²⁰

Štvrtá časť *Slovenskej vlastivedy*, venovaná dejinám Slovákov a Slovenska, ktorej autorom bol *František Bokes*, spomína iba pôsobenie Radlu.²¹

¹⁸ GUNST, Péter. *A magyar történetírás története*. Debrecen : Csokonai Kiadó, 2003, s. 230.

¹⁹ SASINEK, Franko Víťazoslav. *Dejiny počiatkov terajšieho Uhorska*. Skalica : Tlačou Fr. X. Škarnicla synov, 1868, s. 128-129.

²⁰ MACÚREK, Josef. *Dějiny Maďarů a uherského státu*. Praha : Melantrich, 1934, s. 38-39.

²¹ BOKES, František. *Slovenská vlastiveda IV. Dejiny Slovákov a Slovenska od najstarších čias až po*

V *Československých dejinách* z roku 1961 sa pripisuje Vojtechovi dôležitá úloha pri šírení kresťanstva v Uhorsku.²² Autorom týchto kapitol bol historik *Peter Ratkoš*, ktorého názory sa dostali aj do „akademických“ dejín Slovenska, v ktorých spomína, že „*knieža Gejza prijal kresťanstvo až tesne pred smrťou (997) prostredníctvom pražského biskupa Vojtecha, ktorý mu pokrstil aj syna a obidvom dal meno Štefan*“.²³

Medievalista *Richard Marsina* spája Štefanov krst s bavorskými misionármi, Vojtecha spomína v súvislosti s návštevou uhorského kniežacieho dvora. Uvádza tiež, že Vojtech sa neskôr stáva patrónom Ostrihomskej arcidiecézy.²⁴

Rovnaký názor predkladajú práce *Matúša Kučeru*, ktorý pripisuje krst Gejzu i Štefana misijnému biskupovi Brunovi, ku ktorému i podľa neho prišlo v roku 997, pričom mali obaja prijať meno Štefan.²⁵

V novších prácach sa osoba sv. Vojtecha rozoberá zriedkavo. V *Knihe kráľov* je autorom kapitoly pojednávajúcej o 9.-10. storočí *Ján Steinhübel*. On krst Gejzu a jeho rodiny spája s Brunom zo Sankt Gallenu. Spomína tiež sv. Vojtecha a misiu iných českých kňazov na dvore kniežata Gejzu, ako aj skutočnosť, že po svojej korunovácii dal Štefan vybudovať arcibiskupskú katedrálu v Ostrihome, ktorá bola zasvätená práve sv. Vojtechovi.²⁶

V súčasnosti v prehľadovej syntéze slovenských dejín *Ján Lukačka* spája so sv. Vojtechom akt Štefanovho birmovania.²⁷

Starší slovenskí (príp. českí) historici sa vo väčšine priklonili k názoru, že pokrstenie Štefana i Gejzu súvisí s Vojtechom (Sasinek, Macúrek, Bokes, Ratkoš), iba neskôr niektorí autori prijali názor, že sv. Štefan prijal od Vojtecha sviatosť birmovania (Lukačka). Iní historici zdôraznili to, že Vojtech sa stáva patrónom Ostrihomskej arcidiecézy (Marsina, Kučera, Steinhübel).

S najväčším množstvom pramennej literatúry pracoval František V. Sasinek. U niektorých slovenských historikov badať, že pramene vo svojej práci využívali len veľmi obmedzene, skôr sa opierali o názory svojich predchodcov alebo maďarských kolegov. Zdrojom ich informácií bola prevažne literatúra.

I keď sme sa venovali iba názorom vybraných historikov, možno konštatovať, že u všetkých je sv. Vojtech považovaný za významnú postavu, preto že sa podieľal na tvorbe jednej z najzaujímavejších politických koncepcií tvoriacej sa Európy. Na poli cirkevnom zohral nezastupiteľnú úlohu.

prítomnosť. Bratislava : SAVÚ, 1946, s. 54.

²² *Československé dejiny*. Bratislava : Osveta, 1961, s. 99.

²³ *Dejiny Slovenska I*. Bratislava : Veda, 1986, s. 168-169.

²⁴ *Slovensko. Dejiny*. Bratislava : Obzor, 1971, s. 222.

²⁵ *Dějiny Československa I*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 118; porov. KUČERA, Matúš. *Stredoveké Slovensko*. Bratislava : Perfekt, 2002, s. 86.

²⁶ SEGEŠ, Vladimír et alii. *Kniha kráľov*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2003, s. 42-45. O sv. Vojtechovi sa zmieňuje aj v ďalších prácach: STEINHÜBEL, Ján. *Nitrianske kniežatstvo : Počiatky stredovekého Slovenska. Rozprávanie o dejinách nášho územia a okolitých krajín od sťahovania národov do začiatku 12. storočia*. Bratislava : Veda; Budmerice : Rak, 2004, s. 201, 203-205; ten istý. *Svätý Vojtech a Uhorsko*. In TŘEŠTÍK, Dušan - ŽEMLIČKA, Josef (eds.). *Svätý Vojtěch, Čechové a Evropa*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1998, s. 122-130.

²⁷ *Dejiny Slovenska. Dátumy, udalosti, osobnosti*. Bratislava : Slovart, 2007, s. 212.